

---

**ПОРІВНЯННЯ ЯК ОБРАЗОТВОРЧИЙ ЗАСІБ ПОЕТИЧНОГО  
МОВЛЕННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА ЛІНИ КОСТЕНКО**

---

Рудь О. М., Грицай Є. О.  
DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-456-6-19>

**ВСТУП**

Мірилом розвитку української літературної мови в її поетичному жанровому різновиді безсумнівно можна вважати мовотворчість двох величних поетес – Лесі Українки і Ліни Костенко. Їхні твори стали не лише окрасою української словесності, але й вічною таїною для дослідників поетичного слова<sup>1</sup>. У їхній поезії – щось «настільки цікаве й незвідане, настільки тонке й глибинне на рівні поетики й стилю, що годі тут шукати якихось однозначних прочитань»<sup>2</sup>, наголошує О. Бідюк. Це поетеси «зі своїм філософським баченням сучасного світу у його зв'язках з минулим»<sup>3</sup>. У їхніх поетичних творах тісно переплелися народнорозмовні елементи і церковнослов'янськими, поетизми й історизми, їхня поезія вирізняється оригінальними художніми засобами образотворення.

До часто вживаних художніх засобів поетичного мовлення Лесі Українки та Ліни Костенко належить порівняння, що здатне трансформувати звичайне в незвичайне, абстрактне в конкретне, надавати словам нові сенси та виміри<sup>4</sup>. Порівняння є тим інструментом, за допомогою якого звичайні слова набувають нових відтінків і значень, перетворюючи буденні речі у щось магічне, що дозволяє створювати унікальні художні образи, які не лише оживляють поетичний текст, а й дарують читачам можливість подивитися на звичне з нового ракурсу. Порівняння відкриває перед

---

<sup>1</sup> Рудь О., Грицай Є. Порівняння у поетичному мовленні Лесі Українки і Ліни Костенко: лексико-семантичний аспект. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. № 4. 2023. С. 42.

<sup>2</sup> Бідюк О. Мова віщих знаків у стилі Лесі Українки та Ліни Костенко. *Леся Українка і сучасність : збірник наукових праць*. Луцьк : РВВ «Вежа», 2007. Т. 4, кн. 1. С. 398.

<sup>3</sup> Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Київ, 2001. С. 354.

<sup>4</sup> Рудь О., Грицай Є. Порівняння у поетичному мовленні Лесі Українки і Ліни Костенко: лексико-семантичний аспект. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. № 4. 2023. С. 42.

читачем нові горизонти розуміння певних речей, дозволяючи побачити глибину і багатогранність людських переживань, які заховані за словами. Такі образи не просто прикрашають текст, вони надають йому нових сенсів, роблять його емоційно насиченим та інтелектуально глибоким, сприяють більш ґрунтовному сприйняттю та осмисленню прочитаного.

Вивчення останніх наукових розвідок підтверджує, що порівняння в сучасній лінгвістиці досліджується в різних аспектах: структурно-семантичному (А. Вежицька, О. Воробйова, Ю. Маковецька, О. Марчук, Л. Олексишина, Л. Прокопчук та ін.), фразеологічному (Г. Добролюжа, Л. Лебедева, А. Найда, О. Щепка та ін.), синтаксичному (Г. Довженко, М. Заборна, І. Кучеренко, О. Марчук, Л. Прокопчук, С. Рошко, Н. Шаповалова та ін.), функціонально-стилістичному (І. Бабій, О. Дуденко, Т. Жила, С. Єрмоленко, Л. Голоюх, Л. Мацько, Л. М'яснянікіна, Л. Присяжнюк та ін.) тощо. Різноманітність підходів і поглядів лінгвістів на структурно-семантичні особливості порівняння, їх типологію та функціональне навантаження вказує на відсутність загальноприйнятої концепції порівняння в українській мові.

Порівняння як елемент ідіостилю письменників вивчали В. Васильченко, Л. Голоюх, Н. Дужик, О. Марчук, І. Сметана та інші. Мовотворчість Лесі Українки і Ліни Костенко перебувають у центрі наукових досліджень сучасних мовознавців і розглядається різносторонньо і ґрунтовно. Водночас порівняння як образотворчий засіб поетичного мовлення Лесі Українки і Ліни Костенко не були предметом окремого наукового дослідження.

*Мета нашого дослідження* – виявити особливості вживання порівняння як образотворчого засобу поетичного мовлення Лесі Українки і Ліни Костенко. Для досягнення окресленої мети необхідно виконати такі *завдання*: охарактеризувати порівняння як образотворчий засіб поетичного мовлення; здійснити структурно-граматичний аналіз та розкрити семантичну структуру порівняльних конструкцій у поетичному мовленні Лесі Українки та Ліни Костенко.

*Предметом дослідження* обрано структурно-граматичні та семантичні особливості порівняння поетичного мовлення Лесі Українки і Ліни Костенко.

*Методи дослідження*: методи аналізу та синтезу (для ідентифікації складників поетичного тексту); узагальнення теоретичних відомостей про поняття «порівняння» та його прояв у художньому творі; добір фактичного матеріалу та його впорядкування; критичний аналіз (дослідження проблеми класифікації порівняння); описовий метод (опис структурно-граматичних та семантичних особливостей порівняння).

Матеріалом для наукового дослідження послужили порівняльні конструкції (понад 300 одиниць), відібрані з поетичних творів Лесі Українки<sup>5</sup>, що містяться у чотиритомному збірнику її творів, та з книги віршів і поем «Вибране» Ліни Костенко<sup>6</sup>.

### 1. Теоретичні основи вивчення порівняння як засобу образності поетичного мовлення

Лінгвістичне дослідження поетичного мовлення є одним із важливих напрямків розвитку як українського, так і зарубіжного мовознавства. З античних часів і до сучасності вчені здійснювали спроби теоретично обґрунтувати це явище та виділити його характерні ознаки.

Софісти в трактатах про поезію, Сократ у дискусіях про поняття прекрасного та корисного, Демокрит у своїх творах «Про поезію», «Про красу слів», Платон у діалогах «Гіппій більший», «Іон», «Бенкет», «Філеб», «Держава» порушували питання філософії поетичного мистецтва<sup>7</sup>. У трактаті «Поетика» давньогрецький філософ Аристотель розглядає питання походження і класифікації мистецтва, поняття прекрасного, відношення мистецтва до дійсності, суті естетичного сприймання, специфіки окремих видів поезії, особливостей поетичної мови тощо<sup>8</sup>. Горацій у своїх працях окреслює постулати про дотримання міри у слові і прикрашанні, граматичну правильність і фактичну відповідність описуваній дійсності.

У поетиках часів Середньовіччя та Відродження, зокрема в текстах Георгія Херобоскоса, Триссіно, Скалігера, окрім визначення категорій словесності, розкривалися засоби орнаментування поетичної мови. Виняткового значення стрункості композиції, чіткості рими й лаконічній виразності формулювань як основним особливостям поетичного твору надавали перевагу представники західноєвропейського класицизму, зокрема Н. Буало-Депрео<sup>9</sup>.

У кінці XVII – на початку XIX століття науковці трактували поетичний твір як гармонійне художньо-ідеальне утворення, що виникає завдяки поєднанню чуттєвості, фантазії та глибокого поетичного змісту. Вони вважали, що для повного вираження цього змісту необхідна досконала зовнішня форма, яку можна досягти шляхом використання вишуканих мовно-виражальних засобів. Цей

<sup>5</sup> Українка Леся. Твори : в чотирьох томах. Том I. Київ : Дніпро, 1981. 541 с.

<sup>6</sup> Костенко Л. В. Вибране. Київ : Дніпро, 1989. 559 с.

<sup>7</sup> Аристотель. Поетика. URL: <https://knigoed.club/905-poetika-aristotel.html>

<sup>8</sup> Там само.

<sup>9</sup> Тележкіна О.О. Мова української поезії II половини XX – початку XXI століття: фонетична, лексико-граматична і лексикографічна реценції. Автореф. дис. ... д. філол. н. 10.02.01 – українська мова. Київ, 2021. С. 7.

підхід підкреслював важливість естетичної довершеності поетичного твору, де форма і зміст були нерозривно пов'язані, створюючи єдине ціле. Дослідники того часу наголошували на тому, що справжня поезія повинна пробуджувати емоції та уяву читача, використовуючи багатство мови для передачі глибоких ідеалів та почуттів.

У слов'янському мовознавстві одним із перших окреслив засади вивчення поетичної мови О. Потебня, праці якого стали підґрунтям для дослідження мови художнього тексту в ХХ столітті. Вчений розглядав мистецтво поетичного слова як унікальний феномен, що поєднує в собі елементи мови, мислення та естетики. Він вважав, що поетичне слово здатне передати складні ідеї та почуття, які часто не можуть бути повністю виражені за допомогою звичайної мови. Поетичне слово тлумачив як двопланове, що, з одного боку, співвідноситься з лексичною системою загальної мови й матеріально ніби збігається з її елементами, а з другого – внутрішньою формою, своїм поетичним смислом і змістом спрямоване на символічну структуру літературно-художнього твору в цілому<sup>10</sup>. Провідним у поетичній мові, як наголошував О. Потебня, є віднайдення внутрішньої форми слова як засобу вираження його змісту для створення синтезу «зовнішня форма – внутрішня форма – зміст»<sup>11</sup>.

Сучасні українські мовознавці поетичну мову потрактовують як: відшліфована майстрами народна мова; це наша мова в її найкращому варіанті (В. Русанівський<sup>12</sup>), світ образної уяви (Л. Пустовіт<sup>13</sup>), якісно нове лінгвальне явище (В. Калашник<sup>14</sup>), акт творчо-мисленнєвої діяльності людини (О. Маленко<sup>15</sup>).

С. Єрмоленко розглядає поетичну мову як форму «емоційно-естетичного освоєння світу, як самостійно існуючу систему, що

---

<sup>10</sup> Сметана І. І. Лексико-синтаксичні особливості поетичного мовлення В. Свідзінського. Дис. ... канд. філол. н. 10.02.01 – українська мова. Харків, 2019. 216 с.

<sup>11</sup> Тележкіна О. О. Мова української поезії II половини ХХ – початку ХХІ століття: фонетична, лексико-граматична і лексикографічна реценції. Автореф. дис. ... д. філол. н. 10.02.01 – українська мова. Київ, 2021. С. 7.

<sup>12</sup> Русанівський В. Слово в поезії. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine6-7.pdf>

<sup>13</sup> Пустовіт Л. О. Словник української поезії другої половини ХХ століття (Семантико-функціональний аспект) : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.02. Київ, 1993. 405 с.

<sup>14</sup> Калашник В. С. Українська поетична фразеологія і афористика поетичної мови повоєнного періоду (семантико-типологічний аспект) : дис... д-ра філол. наук: 10.02.01. Харків, 1992. 293 с.

<sup>15</sup> Маленко О. О. Поетична мова в лінгвістичних концепціях ХХ ст.: від формалізму до антропоцентризму. *Лінгвістичні дослідження*. 2012. Вип. 34. С. 157–166.

характеризується законами внутрішнього розвитку, тенденціями заміни традиційного новаторським, постійним оновленням поетичних формул, взаємодією усталеного загальнопоетичного та індивідуально-авторського в стилістичних засобах української мови»<sup>16</sup>; це важливий компонент національно-мовного мислення. В основі поетичної мови, на думку науковця, лежить «особливий характер конкретно-чуттєвого бачення світу, орієнтація на емоційно-естетичне сприйняття його»<sup>17</sup>. Поетична мова як один із різновидів художньої мови в лексико-граматичному плані становить об'єднання найрізноманітніших елементів. Вона «естетизує слова загальноживаної мови, формує традиційний поетичний словник, має виразну тенденцію до творення авторських неологізмів, використання характерних для емоційно-експресивної мови словотвірних моделей поетичних засобів»<sup>18</sup>.

Поетична мова – це мова художніх образів. Саме на цю ознаку поетичної мови звертає увагу В. Калашник: «У поетичній мові значення та ідея розкриваються через образ. Різні для кожного виду словесного мистецтва щодо форми художні образи не є однорідними і в межах окремо взятого твору. Відрізняючись в основному структурними особливостями, вони водночас становлять певну систему засобів образного вираження. У поезії виявом системної єдності, спільною формою образів є мова. Поетична мова об'єднує естетично значущі засоби в систему, яку з урахуванням головної ролі слова у створенні образу можна назвати словесно-образною»<sup>19</sup>.

Л. Пустовіт наголошує: «Під образністю літературної мови слід розуміти активність людського мислення, спрямованого на пізнання світу, естетичну красу слова і мелодійність його звучання. <...> В образній мові не просто називається той чи інший предмет, а головним чином характеризують цей предмет такими словами, що посилюють його якісні ознаки»<sup>20</sup>. Поетичне слово не тільки викликає в читача образи предметів і явищ навколишнього світу, але і формує відповідні поняття, спрямовує потік уявлень, думок і почуттів, а також пробуджує емоції.

---

<sup>16</sup> Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (Стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. С. 323.

<sup>17</sup> Там само.

<sup>18</sup> Єрмоленко С. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови). Київ: Довіра, 1999. С. 323.

<sup>19</sup> Калашник В. С. Українська поетична фразеологія і афористика поетичної мови пожовтневого періоду (семантико-типологічний аспект) : дис... д-ра філол. наук: 10.02.01. Харків, 1992. С. 30.

<sup>20</sup> Пустовіт Л. О. Словник української поезії другої половини ХХ століття (Семантико-функціональний аспект) : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.02. Київ, 1993. С. 9.

Поетичне мовлення окремого автора – це цілий світ, у якому єднаються думка, почуття, мова, реальність (об’єктивна чи уявна), музика та ін. Читач, який шукає у поетичному творі не лише логічний зміст, але й поетичність, занурюється у світ образів і асоціацій, що розгортаються перед ним завдяки мові поета. Важливо не лише розуміти окремі слова та їх значення, але й відчувати ту атмосферу, яку створює поет, ті глибокі сенси, які приховані за словами.

Поетичне мовлення – це «мовлення художньої літератури, позначене подвійною емоційністю та образністю, насичене тропами, стилістичними фігурами, перейняте шляхетною фонікою. Йому притаманні яскраві естетико-виражальні можливості, витончена мелодійність тощо. Поетичне мовлення живиться невичерпними джерелами національної мови, її активним та пасивним словником, щоразу набуваючи неповторного колориту в доробку автора, стаючи визначальною рисою його стилю»<sup>21</sup>.

Образність поетичної мови формується через використання різноманітних мовних засобів і прийомів, але досить поширеним образотворчим засобом у мові поезії є порівняння. Суть цього тропу полягає в зіставленні двох предметів, понять чи станів, що мають спільну ознаку, за рахунок якої підсилюється художнє значення першого предмета<sup>22</sup>.

Сучасні дослідники мають різні погляди на природу образних порівнянь. Деякі лінгвісти вважають, що у порівняннях значення слів не зазнає змін. «Співставлявані поняття зберігають у свідомості свою самостійність, не зливаючись в одне враження, а тому і семантика порівнюваних слів, словосполучень і речень не змінюється»<sup>23</sup>. А. Коваль твердить, що в образних порівняннях «відбувається «природження змісту» одного слова за рахунок іншого»<sup>24</sup>.

О. Марчук<sup>25</sup> потрактує порівняння як основу людського мислення з його асоціативністю і напрямком від знаного до незнаного. Л. Голоюх зазначає, що порівняння в мові є, з одного

---

<sup>21</sup> Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром’як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ: ВЦ «Академія», 1997. С. 558.

<sup>22</sup> Рудь О. М. Складні прикметники поетичної мови ХХ століття : монографія. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2020. С. 24.

<sup>23</sup> *Цит за:* Рудь О. М. Складні прикметники поетичної мови ХХ століття : монографія. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2020. С. 24.

<sup>24</sup> Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ : Вища шк., 1987. С. 24.

<sup>25</sup> Марчук О. Порівняльні сполучники і модальні частки в сучасній українській мові. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. праць [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 35. Том 3. С. 169.*

боку, засобом пізнання світу, а з іншого – результатом цього пізнання, оформленим у вигляді компонентів тексту, що мають структуру компаративної конструкції<sup>26</sup>. Л. Прокопчук тлумачить порівняння, спираючись на засади семантичного синтаксису: «Порівняння – це різновид категорії модальності, суть якої полягає в тому, що відношення висловленого до дійсності виражається не прямо, а опосередковано – через його подібність до іншого, яке має бути обов’язково типовим, загальновідомим»<sup>27</sup>.

Водночас зауважимо, що сучасні вчені тлумачать порівняння то як зворот, то як словесний вираз, то як троп чи тропічну фігуру: порівняння – це «зворот, побудований на зіставленні певних рис чи якостей зображуваних об’єктів»<sup>28</sup>; «це словесний вираз, в якому уявлення про зображуваний предмет конкретизується шляхом зіставлення його з іншим предметом, таким, що містить у собі необхідні для конкретизації уявлення ознаки в більш концентрованому вияві»<sup>29</sup>; «це тропічні фігури, в яких мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших»<sup>30</sup>; це троп, «який полягає у поясненні одного предмета через інший, подібний до нього, за допомогою компаративної зв’язки, тобто єднальних сполучників: *як, мов, немов, наче, буцім, ніби* та інші»<sup>31</sup>. У нашому дослідженні дотримуємося думки тих науковців, які розглядають порівняння як тропічну фігуру, в якій «мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших»<sup>32</sup>.

Порівняння є продуктивним засобом збагачення системи виразально-зображальних засобів мови, що зі стилістичною метою використовується для підкреслення, виділення специфічної характеристики завдяки зіставленню з предметом, явищем, особою, основна ознака або одна із ознак яких є водночас і ознакою

---

<sup>26</sup> Голоюх Л. В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної української історичної прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1996. 20 с.

<sup>27</sup> Прокопчук Л. В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення : Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Вінниця, 2000. С. 9.

<sup>28</sup> Білоус П.В. Вступ до літературознавства. Теорія літератури. Психологія літературної творчості: Лекції. Житомир: Рута, 2009. С. 63.

<sup>29</sup> Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Київ: Либідь, 2005. С. 211.

<sup>30</sup> Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: Підручник. Київ : Вища школа, 2003. С. 359.

<sup>31</sup> Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром’як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ: ВЦ «Академія», 1997. С. 546.

<sup>32</sup> Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: Підручник. Київ : Вища школа, 2003. С. 359.

порівнювального. Порівняння базуються на зіставленні двох предметів або явищ для пояснення одного з них за допомогою іншого і свідчить про індивідуальну природу світосприйняття, світовідчуття, нормативної системи цінностей та формування індивідуального концептуального світу. Семантична спрямованість порівняння звичайно поширюється від предмета думки до реальії, яка чимсь цей предмет нагадує, найчастіше в плані експресивно-оцінному.

Відповідно до потрактування порівняння, логіко-граматична модель порівняльної конструкції містить чотири складники: 1) суб'єкт (предмет) порівняння (компарат) – те, що порівнюється; 2) об'єкт (образ) порівняння (компаратор) – те, з чим порівнюється суб'єкт; 3) основа (підстава) порівняння – ознака, за допомогою якої один предмет порівнюється з іншим; 4) показник порівняльних відношень – засіб мовного оформлення порівняльної семантики (сполучники)<sup>33</sup>. Ці компоненти є ядром порівняльної конструкції, єдиним структурно-семантичним цілим.

Учені виокремлюють постійні (фольклорні) та індивідуально-авторські порівняння, зазначаючи, що «особливістю останніх є несподіваність вибору об'єкта порівняння: “поетичні асоціації й наближення далеко не завжди йдуть у згоді з асоціаціями й наближеннями звичножитейськими”; тут часто неждано прокидається внутрішня “субстанція” речей, їхні неочевидні, але істотні прикмети, або ж поновому виступають традиції народнопоетичного вжитку»<sup>34</sup>. Вони вихоплюють якусь одну найвиразнішу ознаку, часом навіть несподівану, та, ігноруючи інші ознаки, роблять її основною<sup>35</sup>.

В. Чабаненко говорить про порівняння з прозорою логіко-семантичною основою, які сприймаються без інтелектуального напруження, і порівняння зі складною логіко-семантичною основою, які вимагають від людини асоціативної розумової активізації. Зазвичай, перші з них є загальномовними, а другі – індивідуально-авторськими. Якщо поєднуються елементи одного класу, категорія порівняння виявляє логічні ознаки, що в сукупності забезпечують пізнання предметів і явищ

---

<sup>33</sup> Рудь О., Грицай Є. Порівняння у поетичному мовленні Лесі Українки і Ліни Костенко: лексико-семантичний аспект. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія.* №4. 2023. С. 43.

<sup>34</sup> Дядченко Г. Порівняння з лексичними центрами соматизмами в мові української поезії кінця XX – початку XXI століття. *Культура слова.* № 83. 2015. С. 55.

<sup>35</sup> *Стилістика української мови: Підручник.* Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.



об'єктивного світу. При наявності в порівняльних конструкціях елементів різних класів утворюється образність<sup>36</sup>.

Таким чином, порівняння використовуються з метою посилення образності, створення яскравих образів і вирізнення будь-яких істотних ознак предметів або явищ, з метою виявлення авторських оцінок і емоцій. Воно підкреслює образ предметів чи явищ, викликає естетично скеровані асоціації та почуттєво-оцінні реакції, активізує увагу й образне мислення людини.

## 2. Структурно-граматична характеристика порівняння поетичного мовлення Лесі Українки та Ліни Костенко

Порівняння є важливим елементом поетичної творчості, що виявляє високий рівень майстерності поета, глибину його чуття слова та оригінальність слововживання. Індивідуально-авторські порівняння стають своєрідними «візитівками» автора, роблячи його стиль неповторним і впізнаваним. Поетичні порівняння, створені автором, відрізняються від звичних тим, що вони вимагають від читача більшої уваги та залучення до тексту. Такі порівняння «не лежать на поверхні», їх смисл часто прихований і потребує глибокого осмислення. Вони можуть здаватися незрозумілими або дивними на перший погляд, але саме це робить їх унікальними і цікавими.

Порівняння можуть бути різні за формою і змістом, вони можуть ґрунтуватися на несподіваних асоціаціях, поєднанні несумісних на перший погляд понять, використанні символіки або метафор. Такі порівняння можуть бути як експресивними і яскравими, так і лаконічними, тонкими. Мовними засобами вираження порівнянь у художньому тексті є різні лексичні і граматичні засоби. Два компоненти порівняння можуть бути оформлені як окремі речення, можуть пов'язуватися повнозначними словами, сполучниками у порівняльних зворотах чи підрядних реченнях, виражатися прикладкою, формою орудного відмінка іменника, формою вищого ступеня прикметника або якісного прислівника тощо<sup>37</sup>.

Досліджуючи поетичне мовлення Лесі Українки і Ліни Костенко, помітили, що порівняння в аналізованих текстах характеризуються структурним різномайттям. Найпростішим серед структурних типів є порівняння у формі орудного відмінка іменника, які утворюються на

---

<sup>36</sup> Чабаненко В. В. Стилїстика експресивних засобів української мови : [монографія]. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

<sup>37</sup> Кучеренко І.К. Порівняльні конструкції в світлі граматики. Київ, 1968. 106 с.

основі таких ознак<sup>38</sup>: 1) за формою (*мати крижем лежала; і зливками розтопленого сонця лежать цитрини, груші й виноград*); 2) за якістю (*осінній вітер ... звіром зареве; дочка хазяйська павою пливе*); 3) за кількістю (*золотим дощем лились пісні*).

Конструкції з орудним порівняння поширюються прикметниковими епітетами, чим забезпечується конкретизація образу. Епітети доповнюють, конкретизують образність дії через вказівку на деталі форми, кольору тощо<sup>39</sup>, наприклад: *грім бурмоче мовою страшною; і здається мені пшениця золотим промінням землі* (Ліна Костенко); *і блищали [лілеї] ясною росою...; золотим дощем лились пісні* (Леся Українка).

– Спираючись на структурно-семантичну класифікацію орудного порівняння, запропоновану Т. Павлюк<sup>40</sup>, у поетичному мовленні Лесі Українки і Ліни Костенко виділяємо такі семантичні групи порівняння:

– зоонімічні конструкції: *мрія нова літа надо мною орлом; злинути орлицю; осінній вітер ... звіром зареве* (Леся Українка); *дочка хазяйська павою пливе; медузами цвіли твої альпійські луги* (Ліна Костенко);

– структури з образами – абстрактними назвами: *помахом здійнялись* (Леся Українка); *грім бурмоче мовою страшною* (Ліна Костенко);

– порівняння з назвами конкретних предметів: *каменем упали; глибока, тиха, нерозважна туга Вникає в серце, каменем лягає* (Леся Українка); *мати крижем лежала; і зливками розтопленого сонця лежать цитрини, груші й виноград* (Ліна Костенко);

– структури з образами – назвами явищ природи: *запалай зорею надо мною; ллється промінням річ та велична; веселкою надія грала; і блищали [лілеї] ясною росою...; золотим дощем лились пісні* (Леся Українка); *і здається мені пшениця золотим промінням землі* (Ліна Костенко);

– порівняння з назвами міфічних істот: *марою насунулась ніч дощова* (Леся Українка) тощо.

Виділили лексико-семантичні групи порівняння за значенням референта:

---

<sup>38</sup> Половинко О. Реалізація функціонально-синтаксично обмежених значень у порівняльних конструкціях з орудним приimenним. *Український світ у наукових парадигмах* : Зб. наук. праць. Випуск 10. Харків, 2023. С. 158–161

<sup>39</sup> Рудь О.М. Складні прикметники поетичної мови ХХ століття : монографія. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2020. С. 25.

<sup>40</sup> Павлюк Т. Семантико-синтаксичні особливості організації порівнянь з орудним відмінком. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Лінгвістика*. 2011. Вип. 15. С. 78-83.

– абстрактні назви: **мрія** нова я літа надо мною орлом; глибока, тиха, нерозважна **туга** Вникає в серце, каменем лягає; золотим дощем лились **пісні** (Леся Українка);

– назви понять природи: осінній **вітер** ... звіром зареве; **марою** насунулась ніч дощова (Леся Українка); медузами цвіли твої альпійські **луги**; грім бурмоче **мовою** страшною (Ліна Костенко);

– назви людини: **[ти]** запалай зорею надо мною (Леся Українка); **дочка** хазяйська павою пливе; **мати** крижем лежала (Ліна Костенко);

– назви рослин: і блищали **[лілеї]** ясною росою...; (Леся Українка); і зливками розтопленого сонця **лежать цитрини, груші й виноград**; і здається мені пшениця золотим **промінням** землі (Ліна Костенко) тощо.

Варто зазначити, що компаративами з орудним порівняльним з безсполучниковим зв'язком може трансформуватися у сполучниковий, наприклад: *запалай зорею надо мною – запалала, як зоря; мрія нова я літа надо мною орлом – мрія літає, як орел; і здається мені пшениця золотим промінням землі – пшениця, мов золоте проміння землі; дочка хазяйська, павою пливе – дочка хазяйська, як пава пливе.*

Як зауважує О. Крячко, порівняльні конструкції з орудним відмінком дозволяють проводити паралелі між різними явищами, поєднуючи образний і реальний плани поетичного тексту. Вони створюють єдиний образний простір, забезпечуючи стильову і смислову цілісність віршів, зв'язуючи емоційно-образний і логічний рівні тексту. Крім того, така структура дозволяє короткою і емною формулою висловити складні думки, тонкі відтінки значень, ущільнити текст, зробити його максимально виразним, передати найтонші смислові нюанси та водночас значно розширити семантику слова, роблячи сприйняття тексту амбівалентним<sup>41</sup>.

У поетичному мовленні Лесі Українки і Ліни Костенко досить частотними є порівняльні звороти (непоширені і поширені) з порівняльними сполучниками:

- **як: все спить, як в могилі; гори й долини згнули раптом, як любії сні; лить, моя пісне, як чайка прудкая...**; та пісня, **як море, і стогне, й рида** (Леся Українка); в'язниці гостинні, **як могили**; і над землею розцвітають зорі, солодкі й жовті, **як цукати**; ця ніч мені буде надовго – **як рицарська давня балада**; синіє день, **як пізні капусти**; смуток нащадків – **як танець бджоли**; **як рафаелівська Мадонна** у вічі дивиться вікам; сади прекрасні, роси – **як вино** (Ліна Костенко);

---

<sup>41</sup> Крячко О. С. Семантико-синтаксичні особливості організації порівнянь з орудним відмінком у творах В. Стуса. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. пр. Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Харків, 2018. Вип. 48. С. 108–113.

- **мов**: тільки ж як сяду край тебе, серденько, **мов птиця**, заб'ється; **мов зачарований**, стоїть Бахчисарай; наш народ, **мов дитя спінеє** зроду; **благаю вас, пісні, мої пісні крилаті**, За ним услід, **мов іскорки**, летіть; **очі горіли, мов жар**; **голос урвався, мов струна**; розсипала палкі іскри, **мов ясній зорі**; **горить моя досадонька, мов сухая глиця**; **злинуги угору, мов жайворонка спів**; **тремтить вона, мов порвана струна** (Леся Українка); **я ж у землі сиділа тут, мов кріт**; **вона грудьми на фініші розірве Чумацький Шлях, мов стрічку золоту** (Ліна Костенко);

- **немов**: **хотіла б я улести за водою, немов Орфелія** (Леся Українка); **в холодні ночі звужуються зорі, немов зіниці божевільного** (Ліна Костенко);

- **наче**: **латані ниви, наче плахти**; **туман, наче море сумне**; **обгорне його, наче хмара осіння**; **орган стоїть там, наче скеля дика**; **як душно, як тісно, немов у темниці** (Леся Українка); **була у мене мати, наче бджілонька** (Ліна Костенко) тощо.

Аналізуючи систему образно-тропеїчних засобів лірики Лесі Українки, В. Тихоша зауважує, що «часто авторка, не задовольняючись простим порівнянням, розгортає їх у порівняльні речення, які дозволяють розширити образ, більш детально описати його: *І прудко, мов іскри з багаття огнисті, Мов хвилі гірського потоку сріблісті, Летять голоснії пісні; Думки-гадки, мов птахи нічні, Налетіли тяжкі та суворі Ох, непевні ті думи страшнії, Наче хвилі у північ на морі*»<sup>42</sup>.

В аналізованих поетичних текстах окремо виділяємо порівняльні структури, в яких об'єкт порівняння охоплює всю предикативну частину: **троянда розкішна – вродливиця пишна; воле, ти зоре таємна; думи, ви, хмари осінні; зорі, темряви погляди ясні; соловейко – співець чарівливий** (Леся Українка); у нього були дивні **очі – кольору повільної грозової хмари; довіра – звір полоханий, втеч; і привидом князівни Либеди – над річкою встає туман** (Ліна Костенко) тощо.

Прикладкові порівняння належать до безсполучникових порівняльних конструкцій. Прикладка як різновид означення виражається іменником і зазвичай стоїть у тому ж відмінку, що й означуване слово. Окрім вираження ознаки предмета, вона надає йому нову назву, що може бути метафоричною або більш конкретною, що залежить від поетичного контексту і авторського задуму. Прикладкові порівняння виступають засобом деталізації та уточнення, надаючи додаткові характеристики предмету або явищу.

---

<sup>42</sup> Тихоша, В. Система образно-тропеїчних засобів лірики Лесі Українки. *Науковий вісник ХДУ. Серія: Лінгвістика* : зб. наук. пр. Херсон, 2013. Вип. 19. С. 305.

Зафіксовані в поезії порівняння можуть умовно вживаються зі сполучником *як*, наприклад: *буря-негода, квітка-надія, пташки-пісні* (Леся Українка); *вітер-голодранець, іноплеменників-дерев, ніч-чарівниця, ріки-сльози, гори-хвилі* (Ліна Костенко). Стрижневе слово та прикладка до нього можуть бути визначеними лише в контексті цілого тексту, проте сполука в будь-якому разі зберігає свій метафоричний статус.

Компаративна семантика формально виражається за допомогою різнорівневих мовних одиниць. Окремі лексеми втрачають здатність «самостійно реалізувати значення поза синтаксичними обов'язковими сполучуваностями з іншими словами в реченні»<sup>43</sup>. Статус компаративності отримують слова двох частин мови: дієслова (*здаватися, нагадувати, скидатися*) та прикметники (*схожий, подібний*). Наприклад: *де люди всі отарою здаються; чим ти мені ясніше, тим менш схожа до голубки; ...світ наш красний, вільний темницею здавався давнім людям* (Леся Українка); *десь чоловічок, схожий на женьшень, сотає звук тірольського іодля; ця побожність, схожа на любов...; та ні, він щось не схожий на вельможу; там жив дідок, що схожий був на графа* (Ліна Костенко). Основа таких порівняльних конструкцій базується на тотожності сем предмета і образу порівняння, чим забезпечується відсутність називання ознак.

Категорія порівняльної модальності властива підрядному зв'язку в складному реченні, де підрядна частина характеризує дію чи іншу предикативну ознаку головної не прямо, а через порівняння, опосередковано – через її подібність до того, що повідомлено змістом підрядної частини речення<sup>44</sup>. Підрядний компонент складного речення відповідає переважно на питання *як?* і пов'язується з головним одним із порівняльних сполучників: *як, мов, ніби, наче, неначе* та ін. Наприклад: *І ряхтить, і сяє світло тес дрібне, як вогонь палає; Прокидалась край неба зірниця, Мов над озером тихим, глибоким Лебідь сплескував білим крилом; Вітер зітха, мов дріада сумує, Із жалем глухим; Мій час пливе собі так тихо й тихо, як по ставку пливе листок сухий; Так падає дитина по дитині, Як з дерева роса тремтячая спада; Він перший полюбив її, як син кохає неньку* (Леся Українка); *І як за сонцем повертає сонях, Так довго вслід чомусь дивились ми; І прислухались... І боялись [люди] фальші. Так, як боїться і моя строфа; Моєму серцю снишся ти, як морю сняться*

---

<sup>43</sup> Сучасна українська літературна мова / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1969. 436 с.

<sup>44</sup> Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. Київ : НМК ВО, 1991. 400 с.

*урагани; Нам з тобою легко так, неначе вітер нам підказує слова* (Ліна Костенко).

Отже, із структурно-граматичному погляду порівняння в поетичному мовленні Лесі Українки й Ліни Костенко є досить різноманітними і характеризуються розгалуженою системою. Сполучниковий тип порівняння становить найчисельнішу групу в аналізованих поетичних текстах. Серед безсполучникових видів, виділено порівняння, виражені формою орудного відмінка іменника, порівняння-прикладки, порівняння утворенні лексично за допомогою слів *подібний, схожий, здаються* та ін.

### 3. Семантична структура порівняння в поетичних текстах Лесі Українки та Ліни Костенко

Як зазначалося вище, порівняльна конструкція містить такі складники: 1) суб'єкт (предмет) порівняння (компаратив); 2) об'єкт (образ) порівняння; 3) основа (підстава) порівняння; 4) засіб мовного оформлення порівняльної семантики (сполучники). З'ясування семантики компонентів порівняння дає змогу вивчити особливості мовомислення і світосприйняття автора, психологію творчості, виявити об'єктивну прагматичну інформацію, що є частиною зображуваного<sup>45</sup>. Семантика предмета порівняння, як правило, не є випадковою, вона пов'язана зі змістом усього твору. Предмет порівняння характеризується через безліч різних предметів. Через асоціації компаранта (предмета порівняння) з іншими предметами виявляються його додаткові властивості, що розкриваються в ході характеристики його через безліч образів, пов'язаних з предметами, що додатково асоціюються з основним об'єктом<sup>46</sup>. Вибір об'єкта порівняння ґрунтується не на реальній подібності, схожості предметів і явищ, а на уявленнях, думках, почуттях, внаслідок яких одне уявлення, почуття викликає інше<sup>47</sup>. Різноманітність образів, що характеризують той самий предмет, явище, сприяє виникненню численних асоціацій, які розширюють асоціативне поле порівняння. Серед об'єктів порівняння виділяємо: 1) назви тварини та птахів; 2) флороніми; 3) назви явищ природи; 4) номінації астрономічних об'єктів; 5) назви абстрактних понять; 6) назви результатів мисленнєвої/мовленнєвої діяльності тощо.

---

<sup>45</sup> Романченко А. П. Семантичні типи порівнянь у художньому мовленні Ліни Костенко. *Записки з українського мовознавства*. 2013. Вип. 20. С. 45.

<sup>46</sup> Рудь О., Грицай Є. Порівняння у поетичному мовленні Лесі Українки і Ліни Костенко: лексико-семантичний аспект. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. № 4. 2023. С. 42.

<sup>47</sup> Романченко А. П. Семантичні типи порівнянь у художньому мовленні Ліни Костенко. *Записки з українського мовознавства*. 2013. Вип. 20. С. 49.

Аналіз поетичних текстів Лесі Українки та Ліни Костенко дозволив виокремити тематичну групу порівняльних конструкцій, де об'єктом порівняння виступають тварини та птахи. Представники фауни часто залучаються до образного мовлення, вони символізують грацію та елегантність, спритність та швидкість, відданість, легкість, небезпеку тощо. Більшою мірою ця категорія порівняння представлена у поезії Ліни Костенко<sup>48</sup>. Компарантами (суб'єктами) порівняння у цій тематичній групі виступають:

– назви людей: *старий співак співав, як пелікан, проціджуючи музику крізь воло; я ж не самотній тут, як вовк* (Ліна Костенко);

– назви явищ і предметів природи: *у нього й хмари вигинались зміями; старий валун був схожий на ведмедя – і зупинився дикий чоловік; Земля – як панцир черепах, лежить, не змита і грозою; пливе над світом осінь, як медуза, і мокре листя: падає на брук; і тільки сонце, сонце, сон... над нерозгаданістю літер на скелі дикій, як бізон* (Ліна Костенко);

– назви абстрактних понять: *мої думки, як дикі голуби, в полях шукали синього притулку; смуток нащадків – як танець бджоли; на плечі стрибне слава, як пантера, – він не помітив, бо косив траву* (Ліна Костенко);

– назви тварин, комах: *на самісінький полюс, де ходє жук, як пінгвін; вже пси вишкіряють на мене, як леви, криваві паці* (Ліна Костенко).

У Лесі Українки частіше за все об'єктами порівняння виступають птахи. У цій тематичній групі суб'єктами порівняння є:

– назви людей: *вона, як зозуленька в лузі; вони кохаються, мов голуб'ята; вона була така працюювита, мов бджола* (Леся Українка);

– назви абстрактних понять: *думка пада, мов підбита птиця; думка мовчала, мов пташка у клітці замкнута од світа; до тебе все летять мої думки, так з вирію в свій краї летять пташки; лить, моя пісне, як чайка прудкая; і мрії чистії, мої гірські орлиці, геть розганяв мечем своїм кривим* (Леся Українка);

– назви явищ і предметів природи: *вже пролетів, немов пташка зальотна, весняний той час; однаково, добра, поблажлива, хитра, як та лисичка* (Леся Українка) тощо.

Тематичні групи з флоронімами як об'єктами порівняння є характерними для мовотворчості Лесі Українки і Ліни Костенко. Суб'єктами порівняння найчастіше виступають:

---

<sup>48</sup> Рудь О., Грицай Є. Порівняння у поетичному мовленні Лесі Українки і Ліни Костенко: лексико-семантичний аспект. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія.* № 4. 2023. С. 42–46.

– номінації людей (*я ж без тебе, мов квітка, зів'яла; улучив дівчину, і полягла вона, немов прибита градом ніжна квітка; ти наче дуб високий та міцний; міцний, як дуб кремезний, слов'янин покірно руки склав в кайданах паперових* (Леся Українка); *а вранці крізь бузок дивилася на тітку, котра була чомусь – як свіжий куц бузку* (Ліна Костенко));

– назви частин тіла людини (*я воду пив з долоні, як із лотоса* (Ліна Костенко));

– назви абстрактних понять (*мої мрії найкращії в'януть, мов розквітлі в осені квіти; хай процвіта ваша воля, як рута; радісна, тиха надія, мов квітка лілей, розквітла* (Леся Українка); *слова росли із ґрунту, мов жита* (Ліна Костенко));

– назви явищ природи (*де куц туману, як бузок, розрісся* (Ліна Костенко); *гинуть ті хвили, мов квіти барвисті* (Леся Українка)) тощо.

Назви рослин, дерев, квітів як об'єкти художнього порівняння у поетичних текстах символізують життя, зростання, красу і гармонію. Деякі види рослин вже є усталеними символами, що асоціюються з певними відчуттями (роза – кохання, пристрасть, лілія – чистота, невинність). Рослини можуть бути сприйняті як архетипи, що відображають сталі образи і концепції. У творчому доробку Лесі Українки поширеним є образ дубу як символу духовної і фізичної сили, символу довголіття<sup>49</sup>. Наприклад: *ти наче дуб високий та міцний; міцний, як дуб кремезний, слов'янин покірно руки склав в кайданах паперових* (Леся Українка). Для поетичних текстів Ліни Костенко характерними є компаративними, об'єктом порівняння в яких є *жито, бузок, папороть* тощо<sup>50</sup>. Наприклад: *а вранці крізь бузок дивилася на тітку, котра була чомусь – як свіжий куц бузку; слова росли із ґрунту, мов жита; де куц туману, як бузок, розрісся; з малювань, тонких, як листя папороті, світився лик розп'ятого Христа* (Ліна Костенко).

Природа завжди слугувала незаперечним джерелом натхнення для багатьох поетів і зокрема для Лесі Українки і Ліни Костенко. Вона наповнює твори поетес образами, що символізують різноманітні емоції та поняття: тепло і радість, світло і свіжість, чистоту і таємничість, руйнування і хаос і багато іншого.

Назви явищ природи у мовотворчості поетес є об'єктами порівняльних конструкцій, серед компарантів яких спостережено:

---

<sup>49</sup> Рудь О., Грицай С. Порівняння у поетичному мовленні Лесі Українки і Ліни Костенко: лексико-семантичний аспект. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія.* № 4. 2023. С. 42–46.

<sup>50</sup> Там само.



– назви абстрактних понять: *промчалась тут біда, мов хуртовина грізна, раптова; над нами теж, мов туча громова, нависли влади темної погрози; лихо моє, мов туман восени; хай пролетить ся пісня одиноко, як вихор через море льодове; промчалась біда, мов хуртовина грізна, раптова; лихо, мов хмара грізна*, йшло (Леся Українка);

– назви людей: *чом не заграги колом танцюристам, мов діамантові сніжинки в хуртовину* (Леся Українка); *так думки печаль прополоскали, що, як сад під зливою, живу [я]; але поет природний, як природа* (Ліна Костенко).

Досить незначну групу становлять порівняльні конструкції, утворені за зразком «предметний світ – явище природи» (*каміння гостре посипалось навколо, наче град* (Леся Українка)) та «явище природи – явище природи» (*в пахучій хмарі дощової глиці стоїть туман, як небо на землі* (Ліна Костенко)).

Поетія Лесі Українки та Ліни Костенко завжди вирізнялася глибиною думки та художньою витонченістю. Обидві поетеси використовують астрономічні образи для вираження складних психологічних та філософських ідей, що відображають величність, загадковість та невизначеність світу. Астрономічні образи допомагають розкрити глибокі внутрішні переживання ліричних героїв, відобразити складність людської душі, її прагнення до пізнання невідомого та пошуку гармонії у світі, створити певну атмосферу та настрої.

У компаративемах, компаратором (об'єктом, образом) порівняння яких виступає астрономічна назва, компарантами (суб'єктами) переважно є: назви людей (*була вона для нього наче сонце; вона озветься тихо, мов луна* (Леся Українка); *і знову мчиш, як метеор, ти; циганки ото десь по містечку як пройдуть, мов комети* (Ліна Костенко)); назви абстрактних понять (*нехай тепер щастя зайшло, як і сонце...* (Леся Українка); *слова як сонце сходили в мені* (Ліна Костенко)) тощо.

Астрономічні назви, ужиті при дієсловах руху, забезпечують динамічність, підсилюють стрімкий, напружений характер його протікання, пор.: *мчиш, як метеор; пройдуть, мов комети; щастя зайшло, як і сонце; слова як сонце сходили* та под.

Поетична діяльність поетес є складним і багатогранним процесом, що включає осмислення багатьох аспектів життя і творчості. Кожне слово, кожен рядок вірша – це частина великого світу, який створює автор, даруючи читачам можливість відчутти красу і глибину поезії. Осмислення призначення поета й поезії відбувається крізь призму

поетизування думки, голосу, слова, ритму, пісні, вірша, поезії, поета<sup>51</sup> і т. ін., що відображено в порівняннях, наприклад: *гетьте, думи, ви, хмари осінні; і вірші, мов легкій стріли* (Леся Українка); *поезія – це свято, як любов, о, то не є розмова побутова* (Ліна Костенко) тощо.

Дослідження поетичних творів Лесі Українки та Ліни Костенко дозволило виділити тематичну групу порівняльних конструкцій, де об'єктом порівняння є результат мисленнєвої/мовленнєвої діяльності. Компаратантами (суб'єктами) порівняння у цій тематичній групі виступають:

– назви тварин, птахів: *досить невільня думка мовчала, мов пташка у клітці замкнута од світа; думки-гадки, мов птахи нічні; думки крилами тріпотіли, мов над огнем метелики нічні* (Лесі Українка); *мої думки, як дикі голуби, в полях шукали синього притулку* (Ліна Костенко) тощо;

– номінації рослинного світу: *слова росли із ґрунту, мов жита. Добрим зерном колосилась мова. Вона як хліб. Вона мені свята* (Ліна Костенко);

– назви явищ природи: *гетьте, думи, ви, хмари осінні; усе одбивається в пісні, як в морі; не раз мій голос дико залуна, немов серед безлюдної пустині; в її речах слова котились, наче хвилі, мов сльози по її замучених братах* (Леся Українка); *слова як сонце сходили в мені* (Ліна Костенко);

– назви предметів: *і вірші, мов легкій стріли* (Лесі Українка); *відходять вірші, наче поїзди* (Ліна Костенко);

– номінації абстрактних понять: *знов зривалися слова палкі, ворожі, мов грізні вироки всім тим, що кров лили* (Лесі Українка); *душа шукає слів, як молитов* (Ліна Костенко) тощо.

Порівняння цієї тематичної групи більшою мірою представлені в поезії Лесі Українки. Думка, слово – ключовий концепт поетичних творів Лесі Українки. В ідіолекті письменниці зафіксовані такі вербальні втілення цього образу: *слово-зброя, слово-птиця, слово-вогонь, слово-меч, слова-ридання* тощо.

Людина є вищим ступенем живих природних організмів, суб'єктом суспільно-історичної діяльності та культури, який створює матеріальні умови свого існування. Природа створила людину, людина перетворює природу. Їх співіснування і взаємодія є основною умовою людського життя. В основі порівняння життя лежать найрізноманітніші ознаки, що сприяє появі найнеочікуваніших, доволі часто розгорнутих поетичних образів: *життя – страшна корида, на сотню*

---

<sup>51</sup> Рудь О., Грицай Є. Порівняння у поетичному мовленні Лесі Українки і Ліни Костенко: лексико-семантичний аспект. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія.* № 4. 2023. С. 42–46.

*Мінотаврів – один тореадор; життя – спокута не своїх гріхів; життя – це оббирання з реп'яхів, що пазурами уп'ялися в душу; життя – це справа без гарантії* (Ліна Костенко).

Мотиви смутку, песимістичних настроїв, початку негарздів простежується у таких порівняльних конструкціях: *все спить, як в могили; загинули раптом, як любії сні; лихо, мов хмара грізна, йшло; промчалась біда, мов хуртовина грізна, раптова; нависли влади темної погрози, мов туча громовая; я буду гірко плакати, як у тузі; безнадійне і марне бажання, мов крик бойовий; мрія про щастя яснооке іде в туман, мов загадка німа* (Леся Українка); *і ця строфа, оголена, як відчай; минає час, єдиний секундант; мої думки печальні, наче клоуни, що, сміючись, розмазують сльозу; у зіницях печалі, як в чорній воді, відбиваються люди, дерева, обличчя* (Ліна Костенко).

Таким чином, мовотворчість Лесі Українки та Ліни Костенко позначена активним використанням порівняльних конструкцій як найяскравіших образних одиниць. Ці конструкції мають широкий спектр різних асоціацій і актуалізують образні уявлення фрагментів національної картини світу. Вони формують нові оказіональні значеннєві плани, що спричинюють відповідну реакцію читача. У порівняльних структурах поетеси втілили свій світогляд і життєву позицію, створивши індивідуальну мовну картину світу.

## ВИСНОВКИ

Образність поетичної мови формується через використання різноманітних мовних засобів і прийомів, але досить поширеним образотворчим засобом у мові поезії є порівняння.

Ретроспективний аналіз наукових досліджень поетичної мови дозволив виділити характерні ознаки та розглядати її як форму емоційно-естетичного освоєння світу, як самостійно систему з власними законами внутрішнього розвитку, тенденціями заміни традиційних форм новаторськими, постійним оновленням поетичних формул, взаємодією загальнопоетичних та індивідуально-авторських стилістичних засобів української мови. Поетичне мовлення окремого автора – це цілий світ, у якому єднаються думка, почуття, мова, об'єктивна чи уявна реальність тощо; це мовлення, позначене високою емоційністю та образністю, багате тропами та стилістичними фігурами, пронизане благородною фонікою.

Порівняння є ефективним засобом збагачення системи виражально-зображальних засобів мови, який зі стилістичною метою використовується для підкреслення та виділення специфічної характеристики шляхом зіставлення з предметом, явищем або особою, основна ознака яких є спільною з ознакою порівнювального.

Порівняння є одним із найпотужніших образних засобів у поетичному арсеналі Лесі Українки та Ліни Костенко. Воно дозволяє поетесам надати словам нових відтінків, оживити образи та створити унікальні художні візії, надає їхньому поетичному мовленню глибини та багатогранності.

Порівняння у поезії Лесі Українки та Ліни Костенко різні за формою і змістом, вони ґрунтуються на несподіваних асоціаціях, поєднанні несумісних на перший погляд понять, використанні символіки або метафор. Вживаними є порівняння у формі орудного відмінка іменника, поширені і непоширені порівняльні звороти з порівняльними сполучниками *як, мов, немов, наче*, прикладкові порівняння тощо.

Відповідно до логіко-граматичної моделі порівняльної конструкції, що містить: суб'єкт (предмет) порівняння; об'єкт (образ) порівняння; основу (підставу) порівняння; показник порівняльних відношень, здійснили аналіз семантичної структури порівняння. Виділили тематичні групи компоративем за об'єктом порівняння (назви тварини та птахів; флороніми; назви явищ природи; номінації астрономічних об'єктів; назви абстрактних понять; назви результатів мисленневої/ мовленневої діяльності тощо), у кожній з яких визначено суб'єкти порівняння. З'ясувано, що ознакою поетичного мовлення Лесі Українки та Ліни Костенко є порівняльні конструкції з об'єктом порівняння фаунонімом. Компаратантами (суб'єктами) порівняння цієї тематичної групи виступають назви людей, тварин, комах, явищ і предметів природи, назви абстрактних понять тощо.

Поетичне мовлення Лесі Українки та Ліни Костенко вирізняється активним використанням порівняльних конструкцій, які є найяскравішими образними одиницями в їхніх творах. Ці порівняння не лише додають глибини й колориту їхньому мовленню, але й відкривають перед читачем широкий спектр асоціацій. Завдяки порівнянням, їхні твори набувають багатшаровості, дозволяючи глибше проникнути в сутність національної ідентичності та духовності.

## АНОТАЦІЯ

У дослідженні розглянуто різні аспекти вивчення порівняння як засобу образності поетичного мовлення, при цьому звернено увагу на потрактування самого поняття «поетичне мовлення» в науковій літературі. Порівняння потрактовано як тропейчна фігура, в якій мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших.

Структурно-граматична характеристика порівняльних конструкцій, що функціонують у поетичних текстах Лесі Українки та Ліни Костенко, уможливила аналіз порівнянь, виражених формою орудного

відмінка іменника, поширених і непоширених порівняльних зворотів з порівняльними сполучниками *як, мов, немов, наче*, прикладкових порівнянь тощо.

У результаті аналізу семантичної структури порівняння виділено тематичні групи компоративем за об'єктом порівняння (назви тварини та птахів; флоронами; назви явищ природи; номінації астрономічних об'єктів; назви абстрактних понять; назви результатів мисленнєвої/мовленнєвої діяльності тощо), у кожній з яких визначено суб'єкти порівняння. З'ясувано, що ознакою поетичного мовлення Лесі Українки та Ліни Костенко є порівняльні конструкції з об'єктом порівняння фаунонімом. Компарантами (суб'єктами) порівняння цієї тематичної групи виступають назви людей, тварин, комах, явищ і предметів природи, назви абстрактних понять тощо.

Зауважено, що мовотворчість Лесі Українки та Ліни Костенко вирізняється активним використанням порівняльних конструкцій, які є найяскравішими образними одиницями в їхніх творах. Через порівняння поетеси актуалізують образні уявлення, що формують національну картину світу, впливаючи на сприйняття та розуміння читачами культурного та історичного контексту.

### Література

1. Аристотель. Поетика. URL: <https://knigoed.club/905-poetika-aristotel.html>
2. Бідюк О. Мова віщих знаків у стилі Лесі Українки та Ліни Костенко. *Леся Українка і сучасність : збірник наукових праць*. Луцьк : РВВ «Вежа», 2007. Т. 4, кн. 1. С. 398–409.
3. Білоус П.В. Вступ до літературознавства. Теорія літератури. Психологія літературної творчості: Лекції. Житомир: Рута, 2009. 336 с.
4. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Київ: Либідь, 2005. 460 с.
5. Голоюх Л. В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної української історичної прози) : Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1996. 20 с.
6. Донік О. Семантико-синтаксична організація складнопідрядних порівняльних речень (на матеріалі творів М. Коцюбинського). URL: <https://slavonic-languages.webnode.com.ua/news/olga-donik-semantic-sintaksichna-organizatsiya-skladnopidryadnikh-porivnyalnikh-rechen-na-materiali-tvoriv-m-kotsyubinskogo/>
7. Дядченко Г. Порівняння з лексичними центрами соматизмами в мові української поезії кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Культура слова*. № 83. 2015. С.55–58.
8. Єрмоленко С. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови). Київ: Довіра, 1999. 431 с.

9. Калашник В. С. Українська поетична фразеологія і афористика поетичної мови пожовтневого періоду (семантико-типологічний аспект) : дис... д-ра філол. наук: 10.02.01. Харків, 1992. 293 с
10. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. Київ : НМК ВО, 1991. 400 с.
11. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ : Вища шк., 1987. 351 с.
12. Костенко Л. В. Вибране. Київ : Дніпро, 1989. 559 с.
13. Крячко О. С. Семантико-синтаксичні особливості організації порівнянь з орудним відмінком у творах В. Стуса. *Лінгвістичні дослідження* : Зб. наук. пр. Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Харків, 2018. Вип. 48. С. 108–113. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1242823>
14. Кучеренко І.К. Порівняльні конструкції в світлі граматики. Київ, 1968. 106 с.
15. Лисиченко Л.А. Ці невичерпні глибини мови : монографія. Харків, 2011. 304 с.
16. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
17. Маленко О. О. Поетична мова в лінгвістичних концепціях ХХ ст.: від формалізму до антропоцентризму. *Лінгвістичні дослідження*. 2012. Вип. 34. С. 157–166.
18. Марчук О. Порівняльні сполучники і модальні частки в сучасній українській мові. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. праць [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 35. Том 3. С. 169–173. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-3-24>
19. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилiстика української мови: Підручник. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
20. Павлюк Т. Семантико-синтаксичні особливості організації порівнянь з орудним відмінком. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Лінгвістика*. 2011. Вип. 15. С. 78–83.
21. Половинко О. Реалізація функціонально-синтаксично обмежених значень у порівняльних конструкціях з орудним приіменним. *Український світ у наукових парадигмах : Зб. наук. праць. Випуск 10*. Харків, 2023. С. 158–161.
22. Прокопчук Л. В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення : Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Вінниця, 2000. 19 с.
23. Прокопчук Л. В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення : Дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01. Вінниця, 2000. 197 с.

24. Пустовіт Л. О. Словник української поезії другої половини ХХ століття (Семантико-функціональний аспект) : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.02. Київ, 1993. 405 с.

25. Романченко А. П. Семантичні типи порівнянь у художньому мовленні Ліни Костенко. *Записки з українського мовознавства*. 2013. Вип. 20. С. 43–50.

26. Рудь О., Грицай Є. Порівняння у поетичному мовленні Лесі Українки і Ліни Костенко: лексико-семантичний аспект. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. №4. 2023. С. 42–46. DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.4.9>

27. Рудь О.М. Складні прикметники поетичної мови ХХ століття : монографія. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2020. 248 с.

28. Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Київ, 2001. С. 354

29. Русанівський В. Слово в поезії. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/КМ/pdfs/Magazine6-7.pdf>

30. Сметана І. І. Лексико-синтаксичні особливості поетичного мовлення В. Свідзінського. Дис. ... канд. філол. н. 10.02.01 – українська мова. Харків, 2019. 216 с.

31. Сучасна українська літературна мова / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1969. 436 с.

32. Тихоша, В. Система образно-тропеїчних засобів лірики Лесі Українки. *Науковий вісник ХДУ. Серія: Лінгвістика* : зб. наук. пр. Херсон, 2013. Вип. 19. С. 302–306.

33. Тележкіна О.О. Мова української поезії II половини ХХ – початку ХХІ століття: фонетична, лексико-граматична і лексикографічна реценції. Автореф. дис. ... д. філол. н. 10.02.01 – українська мова. Київ, 2021. 36 с.

34. Українка Леся. Твори : в чотирьох томах. Том I. Київ : Дніпро, 1981. 541 с.

35. Чабаненко В. В. Стилїстика експресивних засобів української мови : [монографія]. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

#### **Information about the authors:**

**Rud Olha Mykolaivna,**

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of the Ukrainian

Language and Literature

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

87, Romenska str., Sumy, 40002, Ukraine

**Hrytsay Yelyzaveta Olehivna,**  
Master of Secondary Education  
(Ukrainian language and literature. English language)  
Faculty of Foreign and Slavic Philology  
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko  
87, Romenska str., Sumy, 40002, Ukraine